

Kläppaängarna och lövskogsområden, historik och fåglar

Naturinventering

En naturinventering på **Kläppaängarna** i Ljusdal gjordes 1992 av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS) och Naturskyddsföreningen i Ljusdal på uppdrag av Ljusdals kommun. Initiativtagare och huvudansvarig som inventerare och författare till arbetet var Ljusdalsbördige Bengt Stridh (historik, insamlade av uppgifter, vegetation och fåglar). Övriga medverkande var Bo Henriksson (insekter) och Tony Persson (fåglar). Syftet med inventeringen var att kunna bedöma Kläppaängarnas naturvärden och få bakgrundsmaterial för ett eventuellt bildande av naturvårdsområde eller naturreservat. ”Hävdad ängsmark är idag mycket sällsynt i hela Sverige. Om Kläppaängarna idag sett ut som för 75-100 år sedan hade det varit av riksintresse att bevara ängarna i sitt öppna skick. Idag ger den flera tiotals hektar stora sammanhängande lövskogen Kläppaängarna ett högt värde. Såvitt känt är endast lövbrännan på Brassberget i Ramsjö en större lövskog i Ljusdals kommun”, skrev Bengt Stridh i den inledande sammanfattningen.

Av kulturhistoriskt värde, förutom de tidigare hävdade ängsmarkerna, är byggandet av det stora skiljet vid Svinhammars udde på Kläppaängarna. Timmer från Härjedalen och västra Hälsingland flottades på Ljusnan och från skiljet i Svinhammar skulle en flottled byggas till den nya sågen i Näsvisken. Leden med den så kallade motlutsflottningen blev färdig 1861. En grävd kanal från Ljusnan vid Svinhammar innebar en höjdskillnad på 70-80 dm upp till Hybosjön. Vidare var nivåskillnaden 13 meter från Ljusnan upp till sjön Gryttjen. Denna motlutsflottning från Ljusnan och genom Dellen pågick till slutet av 1880-talet. Anläggningen vid Svinhammar sysselsatte under högsäsong 200-300 man i dubbla skift. Därefter på 1890-talet blev sågverket i Hybo byns stolthet och inkomstkälla under dess blomstrande storhetstid, fram till att sågbruket lades ned i slutet av 1930-talet.

<https://skogshistoria.se/wp-content/uploads/2018/03/%C3%85rsskrift-1992-1-s-68-75-Erik-Vanberg-Ljusnan-Dellen-flottled.pdf>

I länsstyrelsens förslag till naturvårdsplan för Ljusdals kommun skrevs i september 1991: ”Området är sedan åtminstone 1930-talet känt som en fågelokal med osedvanligt höga kvaliteter... Det är ur naturvårdens synpunkt viktigt att Kläppaängarna vårdas och bevaras...”

Det inventerade området 1992 vid Kläppaängarna begränsades i norr och öster av järnvägen, i söder av Edängforsen, Ljusnans södra strand upp mot Älvsjövallen och även Kyrksjön ingick här. 313 arter av kärlväxter påträffades, bland insekterna noterades bland annat 240 arter skalbaggar och bara under 1992 observerades här 133 olika fågelarter (fram till 1994-06-12 hade 173 fågelarter observerats vid Kläppaängarna). De tidigare stora översvänningsängarna är idag till stora delar igenvuxna med björkskog. Artrikedomen beror på att många olika biotoper finns representerade. Här finns vatten, stränder, kärr, ängar, skogar och kulturmarker. Denna del av Mellanljusnan är inte utbyggd för vattenkraft och därför finns de naturliga strandzonerna kvar. Beträffande kärlväxter är därför stränderna de mest artrika. För fåglarnas del är Kläppaängarna en viktig rastlokal under vår och höst samt en häckningsplats för flera arter. Många fåglar använder Ljusnan som flyttled och orienteringsmärke under vår och höst. Markerna intill Ljusnan är flacka och kan översvämmas på våren och ibland på hösten.

Översvämningarna var större innan Ljusnan reglerades hårt uppströms. De vattengölar som då bildas attraherar exempelvis vadare och änder. Vid översvämningen 1966 kunde man ro från Sjulhamre (området vid reningsverket) fram till Ljusnans normala älvfåra. Även lågvatten i älven drar till sig många fåglar på de blottade grunden. Områdets rika variation med sel, fors, öar, sjöar, sumpmarker, kärr, lövskog, barrskog och åkermarker samlar många olika biotoper inom ett begränsat område i Ljusdals närhet.

Brist på lövskogsområden och försvinnandet av vitryggig hackspett

Innan Bengt Stridh utförde inventeringen på Kläppaängarna var han bekymrad över bristen på större sammanhängande lövskogsområden i bland annat Ljusdals kommun. Tillsammans med Naturskyddsföreningen i Ljusdal kunde han konstatera att det sista fästet för vitryggig hackspett i Hälsingland var på upphällningen. I den lövrika skogen på **Brassberget**, cirka 3,5 km nordöst om byn Ramsjö, hade vitryggig hackspett häckat ännu in på 1980-talet. Efter den senaste skogsbranden 1888 uppstod en lövbränna och 100 år senare fanns där en skog med ett stort inslag av lövträd, med många döda och döende träd tillsammans med ett intressant växt- och djurliv. 1990, 1991 och 1992 fanns två hanar av vitryggen kvar på Brassberget. Naturskyddsföreningen i Ljusdal tog kontakt med Projekt vitryggig hackspett och undertecknad blev intervjuad i Radio Gävleborg samt i Hälsinglands Tidning, för att möjligen få en hona från Baltikum på plats bland de trummande hanarna på Brassberget. Projektet kunde inte leverera någon hona och 1993, 1994 samt 1995 trummade en ensam hane förgäves. 1996 var vitryggen försvunnen från Brassberget och därmed borta från artens sista fäste i Hälsingland.

Vitryggig hackspett är akut hotad (CR) i rödlistan sedan 1970-talet och ”är en mycket bra *indikatorart* för en rad hotade skogsmiljöer med hög andel lövträd och riklig förekomst av död lövved... Vitryggig hackspett kan därför betraktas som en så kallad paraplyart (Martikainen m.fl. 1998, Roberge m.fl. 2008)... Många av de klassiska häckningsområdena för vitryggig hackspett **hör till de skogsområden i Sverige som hyser flest rödlistade arter**”. ”**Dess minskning beror på en motsvarande minskning av lövrika skogar med lämpliga, naturliga strukturer.**”

Vitryggig hackspett tycks ”ha varit ganska vanlig under 1800-talet och i början av 1900-talet. Under denna tid förekom den uppenbarligen i stora delar av landet... Vitryggig hackspett är historiskt sett dokumenterad som häckfågel i 17 av landets 24 landskap (Aulén 1986, 1988). Artens **huvudsakliga förekomst tycks ha varit ett mellansvenskt område, omfattande Värmland och Uppland i söder och Dalarna och Hälsingland i norr**... Rosenius citerar källor som fortfarande på 1930- och 1940-talet anger att arten var tämligen allmän, åtminstone lokalt. Under främst senare hälften av 1900-talet minskar artens utbredning och antal kraftigt (Aulén 1986, Svensson m.fl. 1999). Carlson & Stenberg (1995) anger att utbredningsområdet har minskat med drygt 90 % under 1900-talet. År 1984 kontrollerades över hundra områden där vitryggig hackspett förekommit under perioden 1970–82. Man uppskattade då att beståndet 1984 minskat till ca 50 par mot minst 100 par för perioden 1970–82 (Aulén 1985). Minskningen har därefter fortsatt och sedan 1990-talet har populationen varit så liten att arten riskerar att dö ut enbart på grund av slumpmässiga faktorer... Den kraftiga tillbakagången av vitryggig hackspett under 1900-talets senare hälft

orsakades av en motsvarande minskning av lövträdsrika skogsmiljöer med en hög andel död och döende lövved. **Storskaliga förändringar av skogslandskapet under denna tid är alltså den främsta orsaken till artens minskning** (t.ex. Glutz von Blotzheim & Bauer 1985, Cramp 1985, Aulén 1988, Angelstam 1990, Gjerde m.fl. 1992, Virkkala m.fl. 1993, Carlson & Stenberg 1995, Stenberg 1998, 2001, Carlson 2000). Under andra halvan av 1900-talet ersattes genom ett intensivt skogsskötselarbete över hela landet de glesa, ojämna och ofta lövrika skogarna i stor utsträckning av slutna, likåldriga tall- och granskogar med ett för vitryggig hackspett alltför litet inslag av lövträd och död ved”. ”Inget större landskap i Sverige kommer i dagsläget ens i närheten av den lövandel och de höga naturvårdskvaliteter som vitryggig hackspett kräver.”

<https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6770-0.pdf?pid=20746>

Äldre uppgifter om fågellivet vid Kläppaängarna och beslutet om skydd 1996

Ljusdals-Posten rapporterade 1935-12-16 om lagstadgad fridlysning av fåglar vid bland annat Kläppaängarna.

Bröderna John Stridh (Delsbo) och Erik Stridh (Ljusdal) dokumenterade fåglar under slutet av 1930-talet och början av 1940-talet. De samlade också fågelägg (vilket var vanligt på den tiden) från drygt 50 olika arter, i första hand från Kläppaängarna. I Hälsinglands Folkblad 1946-09-27 berättades om de två ljusdalsborna Erik Stridh (pappa till Bengt Stridh) och Gustav Delin, som hade ringmärkt tornfalksungar i en reslig tall vid Svinhammars udde 1946-06-30. En av dessa ungar påträffades i september vid sjön Roxen i Östergötland. Av de i Sverige märkta tornfalkarna hade då inte mer än 16 återfunnits sedan år 1913. Stridh och Delin satte också ut en hel del holkar i markerna, då det var en skriande brist på boplatser för fåglar sedan skogarna rensats på gamla träd och täta buskar. Dessa holkar användes av fåglarna till hundra procent, även de som var byggda av färska brädor.

Axel Bucht gjorde 1950 en noggrann inventering av ”Häckfågelbeståndet inom Kläppaängarna, Ljusdals socken”. Bucht hade tagit intryck av att Bo Witt-Strömer ansett att Kläppaängarna torde vara den bästa fågellokalen inom Ljusdals socken. Witt-Strömer gav 1950 ut boken ”Hälsinglands Fåglar”.

Lennart Öhman antecknade fåglar på Kläppaängarna 1951-1963. Han intervjuades som 17-åring i radions program ”Väckarklockan” 1952 (reportage i Ljusdals-Posten 1952-11-19) om sin hobby, att bygga och sätta upp fågelholkar. Tillsammans med 15-årige kompiserna Ivan Svensson och Lennart Öhman innan intervjun hunnit göra 200 holkar och de flesta och finaste var placerade på Kläppaängarna. 24 av dessa var knipholkar som vägde 25 kg styck. I hälften av dessa knipholkar häckade änder och alla deras ungar kunde ringmärkas. Och de flesta av de cirka 170 småholkarna hade gäster sommaren 1952. En av radiolyssnarna var förlagschefen Ursing, som skulle skicka 3-4 böcker om fåglar till ynglingarna. Lennart Öhman ringmärkte cirka 750 fåglar och fick tre utländska återfynd, bland dem en sånglärka från Kläppaängarna som återfanns i Frankrike och en stare funnen död i Irland. Lennart Öhman träffade både Bucht och Witt-Strömer. Som kuriosum kan nämnas att Lennart Öhman fick köpa Einar Lönnbergs stora fågelverk ”Svenska fåglar” (med bilder av bröderna von Wright) av Bengt Stridhs pappa, innan Bengt var född.

Framlidne veterinären Ove Berg i Ljusdal började fågelskåda på Kläppaängarna som nioåring.

Ove Berg och hans kompis Lennart Andersson var båda 15 år gamla när de rastade efter en nio kilometer lång rundvandring på Kläppaängarna. Lennart bad Ove ta fram kikaren för att se vilken fågel som satt på kraftledningen. ”Nu ska du få se något du aldrig sett förut och aldrig mer kommer att få se”, sa Ove till sin vän. Ove kände genast igen den exotiskt färggranna fågeln. Det blev Hälsinglands första fynd av biätare, den 10 juni 1958. Ove skyndade sig till närmaste gård och fick efter en del telefonsamtal kontakt med den åtta år äldre Lennart Öhman, som kom på motorcykel och fick se biätaren. Lennart ringde till Witt-Strömer, som utbrast ”Har ni blivit tokig?” Witt-Strömer var dock gammal och oförmögen att ta sig dit. Lennart flyttade sedan till Skåne. Men sommaren 1995 och 1996 vandrade undertecknad runt på Kläppaängarna med Lennart Öhman och vi stämde också träff med Ove Berg hemma hos mig, för att tala om biätaren och originella personer i trakten på den tiden. Jag imponerades av de bådas redighet och detaljskärpa.

1973 gjordes en översiktlig inventering av det häckande fågelbeståndet längs Mellanljusnan av Lars Lundin och Per Aspenberg, inkluderande anteckningar från Stig Norell.

Sedan 1977 ingår Kläppaängarna i det område längs Mellanljusnan som klassas som riksintressant för den vetenskapliga naturvården och det rörliga friluftslivet.

Bengt Stridh var som åttaåring med på Naturskyddsföreningens fågelexkursion på Kläppaängarna 1966, ledd av rektor Nils Århammar. Rubriken från reportaget i Ljusdals-Posten 1966-05-16 var ”Mästersångare från tundran sågs på Kläppaängarna i går”. Texten syftade på en färggrann blåhake, som rastade inför den fortsatta färden mot fjälltrakterna. 1986 beslöt Bengt Stridh återuppta Naturskyddsföreningens fågelutflykter på Kläppaängarna. Den 4 maj 1986 samlades 40 morgonpigga deltagare på Kläppaängarna. Under ledning av Bengt Stridh såg de bland annat fiskgjuse och skedand. Bengt samlade åter igen deltagare till en fågelutflykt den 19 maj 1986 på Kläppaängarna. 1987-05-03 ledde Bengt ännu en fågelexkursion på Kläppaängarna.

Från och med 1988 övertog Tony Persson och Leif Viklund ledningen av Naturskyddsföreningens fågelutflykter på Kläppaängarna. Detta arrangemang har alltså blivit en årlig tradition i maj sedan 1986. Från och med 1992 har exkursionerna genomförts vid samma datum, den 1 maj varje år.

Naturinventeringen av Kläppaängarna från 1992 sammanställdes 1994. Två år senare, 1996, bildade Ljusdals kommun Kläppaängarnas naturvårdsområde. Kommunekologen var starkt pådrivande i frågan om skydd av Kläppaängarna. Vid invigningen deltog kommunfullmäktige och tal hölls av ordförande Leif Hansen samt av kommunekolog Jan Hedman. Miljövårdsdirektören från länsstyrelsen, Stig Hammarsten, sa att Ljusdal var en föregångare, den första kommunen i Gävleborgs län som på delegation inrättar naturvårdsområden och reservat. Undertecknad berättade för Lennart Öhman om den glada nyheten i tidningen att en del av Kläppaängarna nu hade invigts som naturvårdsområde. Öhman undrade om vi som utfört inventeringen (med flera år av uppgiftssamlande) hade blivit inbjudna till invigningen. Jag svarade att det hade jag inte tänkt på, men vi blev inte inbjudna och det tyckte Lennart Öhman var tanklöst av kommunen. Området är idag skyddat som naturreservat.

Tony Persson, Naturskyddsföreningen Ljusdal, 2021-04-20